N:o 120.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till lag angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907; gifven Stockholms slott den 19 mars 1909.

Under åberopande af bilagda i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå Riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Albert Petersson.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Den, som till annan upplåter jord på arrende, må ej i vidare mån än som öfverensstämmer med hvad här nedan i 9, 27, 28, 33—37 och 39 §§ stadgas förbehålla sig eller annan ägare af fastigheten rätt att frånträda aftalet förre arrendetidens slut; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Hvad nu stadgats må dock ej utgöra hinder att vid upplåtelse af jord å arrende för kronans räkning arrendatorn tillförbindes att, mot skälig nedsättning i arrendeafgiften samt skadestånd, afstå till fastigheten hörande område, där sådant af kronan påfordras antingen för allmänt ändamål, för hvars tillgodoseende enligt gällande författning enskild man, menighet eller inrättning kan förpliktas afstå jord eller lägenhet, eller ock för undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet.

Protokoll öfver justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott fredagen den 22 januari 1909.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena TROLLE,
Statsråden: ALBERT PETERSSON,
ALFRED PETERSSON,
HEDERSTIERNA,
HAMMARSKJÖLD,
ROOS,
SWARTZ,
grefve HAMILTON,
grefve EHRENSVÄRD,
MALM.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anförde chefen för justitiedepartementet statsrådet Albert Petersson:

»Enligt 3 § i 2 kap. af lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 äger den, som till annan upplåter jord på arrende, ej i vidare mån än i samma § angifves förbehålla sig eller annan ägare af fastigheten rätt att frånträda aftalet före arrendetidens slut; och skall, om sådant förbehåll skett, detsamma vara utan verkan. Det förbud, som i detta stadgande innehålles, måste gifvetvis anses gälla äfven förbehåll om frånträdande af allenast en del af fastigheten.

Den inskränkning i aftalsfriheten, som sålunda stadgats, har uppenbarligen tillkommit i syfte att ej den i nämnda lag till arrendatorns tryg-

gande lämnade föreskriften om utsättande af bestämd arrendetid skall kunna göras illusorisk. Emellertid har af särskilda skäl funnits önskligt, att berörda regel må i två olika afseende lida undantag, när fråga är om utarrendering af kronans jord. Dessa undantag synas äfven kunna genomföras utan att arrendatorernas berättigade intressen bringas i fara. Och jag anhåller fördenskull att nu få påkalla Eders Kungl. Maj:ts uppmärksamhet för denna fråga.

Enligt nyttjanderättslagen är kronan såsom upplåtare af nyttjanderätt i allmänhet likställd med enskild jordägare. Lagberedningen har i sina motiv till ifrågavarande lag framhållit, att det ligger i sakens natur, att kronan, när den till enskilda träder i rättsförhållande af privaträttslig art, också är underkastad de för sådana förhållanden gällande normer och att sålunda icke heller kronan vid upplåtelse af nyttjanderätt till kronojord är fritagen från att efterkomma de tvingande föreskrifter, hvilka för dylika upplåtelser äro meddelade. Det torde icke kunna bestridas att denna princip i allmänhet bör upprätthållas. Att emellertid särskilda omständigheter kunna och böra föranleda att till förmån för kronan undantag stadgas från lagens bestämmelser, har redan af lagberedningen medgifvits; och har äfven enligt beredningens förslag ett sådant undantag, nämligen i fråga om begränsningen af tiden för nyttjanderätts bestånd, införts i lagens 1 kap. 8 §.

Af hvad jag kommer att anföra lärer Eders Kungl. Maj:t finna, att jämväl i nu förevarande båda fall sådana särskilda omständigheter föreligga.

Den 4 sistlidne december anmälde jag inför Eders Kungl. Maj:t ett inom justitiedepartementet utarbetadt förslag till lag om ändrad lydelse af vissa paragrafer i grufvestadgan, hvilket lagförslag då blef för utlåtande remitteradt till högsta domstolen. Innebörden i detta förslag är, att rätten till inmutning upphäfves å annan kronojord än sådan, som innehafves under ständig besittningsrätt eller är till boställe anslagen, således bland annat å kronojord, som är för kronans räkning utarrenderad. Såsom vid berörda tillfälle af mig yttrades borde inga civilrättsliga regler i fråga om bearbetandet af förut inmutbara mineralfyndigheter å dylik kronojord vidare meddelas, utan borde kronan i egenskap af jordägare äga att öfver sådana fyndigheter förfoga på samma sätt som öfver andra mineralfyndigheter. I afsikt att uppmuntra till eftersökande och bearbetande af förstnämnda slag af mineralfyndigheter borde emellertid gifvas allmängiltiga regler, huru viss rätt till undersökning och tillgodogörande af dylika fyndigheter skulle kunna af en hvar vinnas; och anmälde jag tillika ett inom justitiedepartementet utarbetadt förslag till sådana regler.

Då följaktligen enligt de anmälda förslagen rätten att å kronans utarrenderade jord upptaga mineralfyndigheter icke vidare skall vara i civillag bestämd, synes ej heller lämpligt att i den för sådan lags stiftande föreskrifna ordning reglera skyldigheten för arrendatorn att afstå mark för fyndighets bearbetning. För att möjligheten för kronan att tillgodogöra sig mineralfyndighet, som under arrendetiden upptäckts, eller att upplåta rätt till bearbetande af dylik fyndighet icke skall blifva beroende endast af arrendatorns goda vilja lärer alltså vid utarrendering af kronoegendom böra göras det förbehåll, att arrendatorn skall vara skyldig att före arrendetidens slut afstå den del af egendomen, som erfordras för undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet. Såsom af det förut sagda framgår, torde emellertid förstnämnda § i nyttjanderättslagen innefatta förbud mot intagande i arrendeaftal af sådant förbehåll. Och samma § bör följaktligen ändras så, att förbud i nu förevarande afseende icke vidare gäller kronoarrende.

Då afsikten med antydda lagändring alltså är, att arrendatorn skall kunna genom aftal tillförbindas en skyldighet, motsvarande den som på grund af gällande lagbestämmelser nu åligger honom och som fortfarande skall åligga arrendator af enskild jord, torde vara tydligt, att denna ändring icke kan anses innebära vare sig något verkligt afsteg från principen om likställighet mellan kronan och enskilda jordägare eller något åsidosättande af ett arrendatorns berättigade intresse.

Hvad nu sagts har sin fulla giltighet endast när fråga är om sådana mineralfyndigheter, som, då de finnas å enskild jord, äro föremål för inmutning eller som i allt fall äro af den art, att beträffande deras tillgodogörande å kronojord de tillärnade mot inmutningslagstiftningen svarande reglerna äga tillämpning. Såsom mineralfyndigheter af sist angifna slag — hvilken sålunda skulle få af en hvar tillgodogöras å kronojord, men ej å annan mark — äro för närvarande påtänkta allenast de som innehålla apatit eller magnesit. Men tydligen kan sättas i fråga, om ej äfven andra, nu ej inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord, exempelvis marmorfyndigheter, böra på enahanda eller något motsvarande sätt göras tillgängliga för den enskilda företagsamheten. Med hänsyn härtill och för att undgå alltför tyngande detaljbestämmelser lärer det ifrågasatta undantagsstadgandet lämpligen böra affattas så, att det kommer att afse alla slag af mineralfyndigheter.

Jag öfvergår nu till en redogörelse för den ytterligare ändring, som, efter hvad jag redan antydt, lärer böra i förevarande lagrum vidtagas.

Enligt de i nådiga kungörelsen den 10 november 1882 stadgade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skulle arrendator vara för-

bunden att, där sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordrades, afstå arrenderad kronoegendom tillhörig mark mot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften. I anledning af nyttjanderättslagens tillkomst fanns nödigt vidtaga vissa ändringar i dessa grunder, och blef i de under nästlidet år antagna förändrade grunderna nyssnämnda bestämmelse icke upptagen af den anledning, att den stode i strid med ifrågavarande § i nyttjanderättslagen.

I det yttrande, som af chefen för jordbruksdepartementet afgafs vid behandlingen i statsrådet af förslag till de sålunda förändrade grunderna, framhölls, att det gifvetvis skulle vara nödigt vidtaga ändring i nyttjanderättslagen i ändamål att kunna bibehålla bestämmelsen om arrendatorns ifrågavarande skyldighet, därest all möjlighet saknades att på annat sätt aflägsna det hinder för genomförande af allmännyttigt företag, som kunde uppstå genom uppställandet af orimliga fordringar från en kronoarrendators sida. Så syntes emellertid departementschefen icke vara fallet. Gällande expropriationsförordning syntes nämligen böra tolkas så, att hinder ej mötte att tillgripa expropriationsförfarandet mot en kronoarrendator, som ej kunde förmås till uppgörelse på skäliga villkor. Vore denna tolkning riktig, hvilket departementschefen förutsatte, ansåge han från förevarande synpunkt vara tillräckligt sörjdt för det allmännas intresse.

Äfven om den sålunda förutsatta tolkningen må anses riktig, torde det dock ej vara alldeles uteslutet, att vid tillämpning i praxis af expropriationsförordningen en annan åsikt kan göra sig gällande. Men, oafsedt detta, synes näppeligen vara riktigt, att kronan icke skall kunna i annan ordning än genom ett ofta besvärligt och kostsamt expropriationsförfarande återbekomma förfoganderätten öfver sin egen jord, där så för tillgodoseende af ett allmänt behof kan finnas nödigt. Det torde ligga i sakens natur, att staten bör kunna använda sin jord företrädesvis för dylikt ändamål. Då nu såsom ofvan utvecklats en ändring af stadgandet i 2 kap. 3 § nyttjanderättslagen ur annan synpunkt måste företagas, har jag följaktligen ansett mig böra i sammanhang härmed föreslå, att i stadgandet införes undantag jämväl i den riktning att vid arrende af jord för kronans räkning förbehåll må kunna ske om skyldighet för arrendatorn att afstå mark för allmänt behof.

Någon befogad invändning synes icke kunna göras mot den undantagsställning, som sålunda skulle beredas kronan i förhållandet till dess arrendatorer. Andra arrendatorer äro ju, jämlikt expropriationsförordningen, underkastade en skyldighet, motsvarande den, som på grund af ifrågasatta bestämmelsen skulle kunna kronoarrendatorerna åläggas.

I öfverensstämmelse med hvad jag nu yttrat har jag låtit inom justitiedepartementet utarbeta förslag till lag angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.»

Sedan föredraganden härefter uppläst ifrågavarande lagförslag, af den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar, hemställde han, att högsta domstolens utlåtande öfver förslaget måtte, för det ändamål § 87 regeringsformen omförmäler, genom utdrag af protokollet inhämtas.

Till denna af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall.

Ur protokollet

Carl Stålhammar.

Bilaga.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Den, som till annan upplåter jord på arrende, må ej i vidare mån än som öfverensstämmer med hvad här nedan i 9, 27, 28, 33—37 och 39 §§ stadgas förbehålla sig eller annan ägare af fastigheten rätt att frånträda aftalet före arrendetidens slut; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Hvad nu stadgats må dock ej utgöra hinder att vid utarrendering af jord för kronans räkning arrendatorn tillförbindes att afstå till fastigheten hörande mark, där sådant antingen för tillgodoseende af allmänt behof eller för undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet å kronans vägnar påfordras.

Utdrag af protokollet öfver ett lagärende, hållet uti Kungl. Maj:ts högsta domstol torsdagen den 28 januari 1909.

Tredje rummet.

Närvarande:

Justitieråden: BILLING,
SILVERSTOLPE,
friherre MARKS von WÜRTEMBERG,
BERGMAN,
GULLSTRAND.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Assessor Appelberg företedde vidare utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 22 januari 1909, utvisande, att Kungl. Maj:t föreskrifvit, att, för det ändamål § 87 regeringsformen omförmäler, högsta domstolens utlåtande skulle inhämtas öfver upprättadt förslag till lag angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Förslaget föredrogs och är detsamma bilagdt detta protokoll.

Högsta domstolens ledamöter förenade sig om följande yttrande:

»Att från bestämmelsen i 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 undantag föreslagits för det fall att fråga är om afträdande af utarrenderad kronojord för tillgodoseende af allmänt behof beror enligt föredragande departementschefens yttrande på tvenne omständigheter. Dels skulle nämligen, äfven om enligt en riktig tolkning af förordningen om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866 hinder ej mötte att i sådant fall tillgripa expro-

priationsförfarande mot en kronoarrendator, vid tillämpning i praxis af samma förordning en annan åsikt härutinnan kunna göra sig gällande, och dels syntes det näppeligen vara riktigt, att kronan icke skulle kunna i annan ordning än genom ett ofta besvärligt och kostsamt expropriationsförfarande återbekomma förfoganderätten öfver sin egen jord, där sådant kunde finnas nödigt för tillgodoseende af ett allmänt behof.

Vikten af den förra utaf de sålunda angifna synpunkterna måste desto hellre vinna erkännande, som ej mindre affattningen af expropriationsförordningen än ock förarbetena till de förändringar, som genom förordningen den 27 november 1854 vidtogos i då gällande bestämmelser i ämnet, synas gifva starkt stöd åt den tolkning af förstnämnda förordning, enligt hvilken — såvidt fråga ej är allenast om utläggande af elektriska ledningstrådar — expropriationsförfarande emot en nyttjanderättshafvare ej må äga rum i annat fall, än då äganderätten afstås.

Om emellertid ur denna synpunkt en lagändring är af behofvet påkallad, torde den helst böra gå ut på ett förtydligande af expropriationsförordningen eller ett tillägg till denna förordning.

Att en kronoarrendator, som för tillgodoseende af allmänt behof nödgas afstå nyttjanderätten till någon del af det arrenderade området, bör komma i åtnjutande af full godtgörelse härför, lärer vara obestridligt. Det synes endast vara med rätt och billighet öfverensstämmande, att han i detta hänseende likställes med arrendator af enskild jord, som enligt expropriationsförordningen afstås. Men detta mål lärer lämpligast nås på det sätt, att jämväl i fråga om kronoarrendatorn expropriationsförfarandet anlitas; och det synes med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke denna utväg äfven kan antagas i det hela leda till besparing af tid och kostnader, då nämligen ett stort antal rättegångar torde vara att motse, därest, såsom med förslagets utgångspunkt skulle inträffa, skadeståndsfrågans pröfning tillhörde allmän domstol. En föreskrift om expropriationsförfarandets tillämpning i förevarande fall medför dessutom den ej alldeles oviktiga fördelen, att i det hänseende, hvarom nu är fråga, kronan icke såsom enligt förslaget torde blifva fallet, komme att stå maktlös gent emot dem, till hvilka kronoarrenden upplåtits under tiden mellan den 1 januari 1908 och den tidpunkt, då förslagets bestämmelser kunde komma att träda i kraft.

Skall en ändring i nu antydda syfte vidtagas i expropriationslagstiftningen, torde emellertid den erforderliga nya bestämmelsen böra icke allenast gälla den, som under nyttjanderätt innehar kronojord, utan afse att gent emot nyttjanderättshafvare i allmänhet — under hvilket uttryck i detta sammanhang liksom i gällande expropriationsförordning torde komma

att inbegripas äfven innehafvare af servitutsrätt — genomföra tillämpning af expropriationsförfarandet, när detta icke kommer till användning för själfva den nyttjade markens förvärfvande från ägaren.

Härigenom beredes utväg för äfven annan jordägare än kronan — exempelvis stad eller annan kommun — att för allmännyttigt ändamål återtaga ett under nyttjanderätt upplåtet område, något som mången gång lärer kunna finnas behöfligt men, såsom ofvan antydts, icke torde vara möjligt enligt nu gällande lagstiftning och ej heller skulle möjliggöras genom det framlagda förslaget.

Därest emellertid nu ifrågasatta ändringar i expropriationslagstiftningen skulle anses möta betänklighet och den i förslaget valda utvägen för ändamålets uppnående föredragas, synes mot förslaget i dess nu berörda del böra erinras, att det allmänna behof, för hvars tillgodoseende kronoarrendator må aftalsvis tillförbindas att afstå område, tydligen icke bör få vara af annan beskaffenhet, än att enligt gällande expropriationslagstiftning enskild man, menighet eller inrättning skulle kunna förpliktas att för detsamma afträda jord eller lägenhet. Och vidare synes böra framhållas, att syftet med de bestämmelser af tvingande natur, som nu förekomma i 2 kap. 3 § af lagen om nyttjanderätt till fast egendom, skulle mer än nödigt åsidosättas, därest icke arrendator, som nödgades afstå någon del af det arrenderade området, ägde ovillkorlig rätt till skälig nedsättning i arrendeafgiften äfvensom ersättning för intrång och annan skada, som genom afträdandet tillskyndades honom. Dylik ovillkorlig rätt torde alltså, därest ändring i åsyftad riktning skall äga rum i nyttjanderättslagen, böra i själfva lagen tillförsäkras arrendatorn.

Hvad förslaget innehåller angående förbehåll om skyldighet för kronoarrendator att för beredande af tillfälle till undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet afträda arrenderadt område, föranleder den erinran, att dylikt förbehåll ej torde böra få äga rum i afseende å andra mineralfyndigheter än dem, som enligt nu gällande bestämmelser i grufvestadgan äro inmutningsbara. Att, såsom förslaget innebär, medgifva förbehåll rörande mineralfyndigheter i allmänhet torde näppeligen vara lämpligt. Innebörden af uttrycket »mineralfyndighet» är synnerligen oviss; och skulle, såsom tänkbart är, därunder komma att inbegripas bergarter sådana som granit eller gneis, skulle detta tydligen medföra en alltför långt gående osäkerhet i arrendatorns ställning och den likställighet mellan kronan och annan jordägare som i allmänhet gäller enligt nyttjanderättslagen, onödigt rubbas.

Hvad nyss blifvit anfördt i fråga om behöfligheten af ett lagstadgande om ovillkorlig rätt för kronoarrendator, som på grund af förbehåll

nödgas afstå område för allmännyttigt ändamål, att njuta nedsättning i arrendet och ersättning för skada och intrång äger uppenbarligen tillämpning äfven i det fall att, enligt förslagets bestämmelser, område afstås för undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet.»

Ur protokollet
Erik Ölander.

Utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott fredagen den 19 mars 1909.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Statsråden ALBERT PETERSSON,
HEDERSTIERNA,
HAMMARSKJÖLD,
SWARTZ,
grefve HAMILTON,
grefve EHRENSVÄRD,
MALM,
LINDSTRÖM,
NYLANDER.
Justitieråden: RAMSTEDT,
AMÉEN.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anmälde chefen för justitiedepartementet statsrådet Albert Petersson högsta domstolens genom utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden den 22 januari 1909 inhämtade utlåtande öfver upprättadt förslag till lag angående ändrad lydelse af 2 kap. 3 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Efter att hafva redogjort för utlåtandets innehåll anförde föredragande departementschefen vidare:

»Högsta domstolen har funnit den tolkning af expropriationsförordningen ingalunda vara utesluten, att — såvidt fråga ej är allenast om utläggande af elektriska ledningstrådar — expropriationsförfarande icke

må äga rum mot kronoarrendator. Och den förmodan om lagskipningens ståndpunkt i förevarande hänseende, som jag vid remissen af lagförslaget uttalade, har sålunda vunnit bekräftelse. Men domstolen har ansett den lagändring, som ur denna synpunkt må vara af behofvet påkallad, helst böra gå ut på ett förtydligande af eller ett tillägg till nämnda förordning.

Enligt min mening tala dock öfvervägande skäl för det sätt att lösa frågan, som ligger till grund för det remitterade förslaget.

Principiellt sedt måste det framstå såsom egendomligt, att kronan, hvars jord väl bör i främsta rummet finnas till användning för de samhälleliga behofvens tillgodoseende, icke skall kunna för allmännyttigt ändamål disponera utarrenderad kronojord utan att nödgas tillgripa den undantagsväg, som expropriationsinstitutet innebär. Och äfven ur ren lämplighetssynpunkt finner jag, af grunder som jag nu skall angifva, lagförslaget äga företräde framför den af högsta domstolen anvisade vägen.

Såväl expropriationsförordningens affattning som den praxis, hvilken i fråga om ersättningsbeloppens beräknande utbildat sig, föranleda naturligen ofta den, mot hvilken yrkande om jords afstående väckes, att ställa sina anspråk högre än skäligt. Att parterna vid expropriation komma till enighet i ersättningsfrågorna, lärer fördenskull vara sällsynt, så mycket förklarligare som ju kostnaderna för expropriationsförfarandet skola gäldas af den, som sökt expropriationen. Hänvisas alltså kronan att, i brist af godvillig öfverenskommelse med sin arrendator, anlita expropriationsförfarande, torde säkerligen sådan öfverenskommelse i regel uteblifva och kronan få vidkännas, utom höga ersättningsbelopp, jämväl de ej obetydliga kostnaderna för själfva expropriationsärendet.

Å andra sidan har den hittills vunna erfarenheten icke lämnat något stöd för högsta domstolens åsikt, att ett stort antal rättegångar skulle vara att motse, därest, såsom med förslagets ståndpunkt skulle inträffa, ersättningsfrågans pröfning tillhörde allmän domstol. Det har tvärtom visat sig, att då kronan med stöd af bestämmelse i tidigare ingångna arrendekontrakt påyrkat återbekomma utarrenderad jord, i allmänhet uppgörelse i godo kunnat träffas med arrendatorn. De fall, i hvilka man nödgas låta frågan gå till rättegång, hafva varit ytterst sällsynta. Förklaringen härtill torde vara att söka däri, att jordens afträdande framstått för arrendatorn såsom fullgörandet af en kontraktsenlig förbindelse och att en oskälig vägran å hans sida kunnat föranleda, att kostnaderna för en rättegång komme att drabba honom,

Hvad nu anförts torde visa, att från kronans synpunkt den lösning af föreliggande fråga, som förslaget anvisar, är att föredraga framför den af högsta domstolen antydda.

Det kan emellertid med allt fog ifrågasättas, om icke äfven arrendatorernas eget välförstådda intresse bättre tillgodoses genom förslaget.

Enligt nu gällande grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola dessa i allmänhet utarrenderas på tjugu år, en tid som torde betydligt öfverstiga den för arrende af enskild jord i genomsnitt vanliga, och som synes vara så lång att det i regel torde vara omöjligt att vid utarrenderingen förutse, om egendomen eller någon del däraf kan före arrendetidens slut behöfva tagas i anspråk för något allmänt behof. Ställes nu kronan alltför ogynnsamt med afseende å möjligheten att före arrendetidens utgång återbekomma utarrenderad jord synes det icke oantagligt, att kronan af skyldiga ekonomiska hänsyn komme att fastställa arrendeperioderna betydligt kortare än hittils varit fallet. Den osäkerhet i arrendatorernas ställning, som häraf blefve en följd, skulle för visso vara för dem menligare än den af förslagets bestämmelser förorsakade.

Att, på sätt af högsta domstolen påpekats, annan jordägare än kronan lämpligen bör sättas i tillfälle att genom expropriation återtaga ett under nyttjanderätt upplåtet område, vill jag ingalunda förneka. Men frågan härom synes mig böra behandlas i samband med den allmänna revision af expropriationslagstiftningen, hvarå för närvarande arbete pågår genom särskildt för detta ändamål tillsatt kommitté. Därest den blifvande lagstiftningen, såsom antagligt är, kommer att i allmänhet tillåta expropriationsförfarande mot nyttjanderättshafvare äfven när detta ej behöfver användas för själfva markens förvärfvande från ägaren, finnes uppenbarligen ingen anledning att då från denna tillåtelse göra undantag för det fall, att jordägaren är kronan. Väl torde, därest tillika förevarande förslag varder upphöjdt till lag, kronan i regeln komma att lämna expropriationsrätten obegagnad. Men i fråga om de kronoarrenden, hvilka upplåtits under tiden mellan den 1 januari 1908 och den tidpunkt, då förslagets bestämmelser träda i kraft, skall, såsom ock af högsta domstolen framhållits, nämnda rätt kunna blifva af verklig betydelse.

Om jag sålunda finner grundtanken i förslaget, såvidt rörer jords afstående för allmänt behof, icke böra öfvergifvas, anser jag mig åter böra tillstyrka att, i enlighet med hvad högsta domstolen erinrat, förslaget fullständigas med föreskrifter såväl angående behofvets närmare beskaffenhet som i fråga om arrendatorns rätt till nedsättning i arrendeafgifter och till skadestånd.

Att, såsom högsta domstolen anmärkt, arrendatorn bör tillförsäkras sådan rätt jämväl när jords afträdande erfordras för undersökning eller tillgodogörande af mineralfyndighet, är jag ock villig medgifva. Däremot kan jag ej finna tillrådligt att, på sätt högsta domstolen beträffande lag-

förslaget i denna del förordat, inskänka förslagets räckvidd till allenast sådana mineralfyndigheter, som enligt nu gällande bestämmelser i grufvestadgan äro inmutningsbara. För det praktiska lifvet torde innebörden af ordet mineralfyndighet vara tillräckligt klar. Jag vill härvid tillika erinra, att ju lagförslaget afser ej att fastslå något visst rättsförhållande utan endast att inom gränser, som i alla händelser måste anses ganska trånga, lämna kronan aftalsfrihet i förhållande till sina arrendatorer, en aftalsfrihet hvars begagnande i större eller mindre omfattning kommer att bero på Riksdagens afgörande. Det rubbande af likställigheten mellan kronoarrendatorer och andra arrendatorer, som en bestämmelse af den föreslagna omfattningen onekligen innebär, torde icke sakna sitt berättigande. Om nämligen ur nationalekonomisk synpunkt skulle finnas förmånligt att enligt regler, motsvarande de nu påtänkta, uppmuntra den enskilda företagsamheten att ägna sig åt bearbetande äfven af andra mineralfyndigheter än de nu inmutbara, synes näppeligen vara försvarligt att hinder för sådana bestämmelsers utfärdande, så vidt gäller utarrenderad kronojord, skall möta enbart på grund af hänsyn till kronans arrendatorer. Dessa hänsyn torde ju i själfva verket kunna tillgodoses lika väl genom att arrendatorn tillerkännes rätt till full ersättning för den mistade jorden. Framhållas bör ock, att redan nu består i detta hänseende en skillnad emellan arrendatorer af kronojord och af annan jord så till vida, att, där fyndighet af apatit eller magnesit upptäckes å kronojord, arrendatorn är jämlikt inmutningsreglerna skyldig afstå för fyndighetens bearbetande behöflig mark, under det sådan skyldighet ej föreligger, då fråga är om enskild jord.

I enlighet med hvad jag nu anfört har jag låtit inom justitiedepartementet omarbeta förslaget, därvid äfven några smärre redaktionella jämkningar vidtagits».

Föredraganden uppläste härefter lagförslaget i dess omarbetade skick samt hemställde, att det sålunda upplästa förslaget måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom nådig proposition Riksdagen till antagande föreläggas.

Statsrådets öfriga ledamöter instämde i denna föredragandens hemställan;

och täcktes Hans Maj:t Konungen, med bifall härtill, förordna att till Riksdagen skall aflåtas nådig proposition af den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet

Erik Ölander.

Stockholm 1909. Kungl Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.